

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیمای خانواده در رمان فارسی دهه شصت

(۱۳۶۰-۱۳۶۹)

دکتر مریم عاملی رضایی

استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه : عاملی رضایی، مریم، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور: سیمای خانواده در رمان فارسی دهه شصت (۱۳۶۰-۱۳۶۹) / مریم عاملی رضایی.
مشخصات نشر: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری : ۲۲۳ ص.
شابک : 978-964-426-694-2
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
موضوع: خانواده در ادبیات
شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ س۹ع۲۳/PIR۳۸۶۹
رده بندی دیویی: ۸۴۳/۶۲۰۹
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۵۱۲۴۷

سیمای خانواده در رمان فارسی دهه شصت (۱۳۶۰-۱۳۶۹)

مؤلف: دکتر مریم عاملی رضایی
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیر نشر: ناصر زعفرانچی
ناظر چاپ: مجید اسماعیلی زارع
نسخه پرداز: فرزانه صادقیان
آماده سازی: عرفان بهار دوست
حروف نگار و صفحه آرا: معصومه نعمتی
طراح روی جلد: مجید اکبری کلی
اجرای جلد: عطا... کاویانی
چاپ اول: ۱۳۹۲
تیراژ: ۵۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: الغدیر
ردیف انتشار: ۹۲-۳۱

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

ISBN 978-964-426-694-2

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۶-۶۹۴-۲

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۱۴۱۵۵-۴۱۹، تلفن: ۸۸۰۴۶۸۹۱-۳، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

فهرست

پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۵

فصل اول

جایگاه خانواده در ادبیات کلاسیک فارسی.....	۱۹
پیشینهٔ خانواده و تعاریف آن.....	۲۱
خانواده در ایران باستان.....	۲۵
خانواده در متون تعلیمی پس از اسلام.....	۲۸
خانواده در ادبیات عامه.....	۳۹

فصل دوم

خانواده در رمان فارسی پیش از انقلاب اسلامی.....	۴۹
مقدمه.....	۵۱
تعریف رمان.....	۵۵
انواع رمان.....	۵۸
رمان اجتماعی.....	۵۹
مناسبات خانوادگی در رمان اجتماعی از ابتدا تا انقلاب اسلامی.....	۶۲

فصل سوم

مناسبات خانوادگی در رمان‌های اجتماعی دهه شصت.....	۸۳
خانواده در ایران پس از انقلاب اسلامی.....	۸۵
رمان دهه شصت.....	۸۸
۱. وقایع نگاری‌های داستانی.....	۸۹
۲. رمان اقلیمی و روستایی.....	۹۰
۳. رمان جنگ.....	۹۰
۴. رمان تاریخگرا.....	۹۱
روش‌شناسی پژوهش.....	۹۱
روابط و مناسبات خانوادگی.....	۹۵
معیارهای همسرگزینی.....	۹۶

- ۹۷..... شیوه ازدواج
- ۹۷..... تقسیم کار در خانواده
- ۹۷..... ازدواج و طلاق
- ۹۷..... مناسک و مراسم
- ۹۸..... وقایع نگاری‌های داستانی
- ۹۸..... ۱. سیندخت (۱۳۶۰)، علیمحمد افغانی
- ۹۸..... معرفی اثر
- ۹۸..... معرفی نویسنده
- ۹۸..... خلاصه رمان
- ۹۹..... جایگاه خانواده در رمان
- ۱۰۰..... مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر
- ۱۰۱..... روابط میان والدین و فرزندان
- ۱۰۳..... رابطه میان فرزندان
- ۱۰۳..... مناسبات کاری
- ۱۰۴..... معیارهای همسرگزینی
- ۱۰۶..... روابط پیش از ازدواج
- ۱۰۸..... ۲. بادها خبر از تغییر فصل می‌دهند (۱۳۶۳)، جمال میرصادقی
- ۱۰۸..... معرفی اثر
- ۱۰۸..... معرفی نویسنده
- ۱۰۸..... خلاصه رمان
- ۱۱۰..... جایگاه خانواده در رمان
- ۱۱۲..... مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر
- ۱۱۳..... مناسبات کاری
- ۱۱۶..... روابط میان والدین و فرزندان
- ۱۱۷..... مناسبات میان فرزندان
- ۱۱۷..... معیارهای همسرگزینی
- ۱۱۹..... روابط خارج از ازدواج
- ۱۲۰..... مناسک و مراسم
- ۱۲۲..... رمان اقلیمی و روستایی
- ۱۲۲..... جای خالی سلوچ (۱۳۶۰)، محمود دولت‌آبادی
- ۱۲۲..... معرفی اثر

۱۲۲.....	معرفی نویسنده.....
۱۲۳.....	خلاصه رمان .....
۱۲۵.....	جایگاه خانواده در رمان .....
۱۲۶.....	مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر .....
۱۳۱.....	روابط میان والدین و فرزندان .....
۱۴۰.....	مناسبات میان فرزندان .....
۱۴۲.....	مناسبات زنان با یکدیگر.....
۱۴۲.....	مناسبات کاری.....
۱۴۵.....	مراسم و مناسک.....
۱۴۷.....	رمان جنگ.....
۱۴۷.....	۱. باغ بلور (۱۳۶۵)، محسن مخملباف.....
۱۴۷.....	معرفی اثر .....
۱۴۷.....	معرفی نویسنده.....
۱۴۷.....	خلاصه رمان .....
۱۴۹.....	جایگاه خانواده در رمان .....
۱۵۰.....	مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر .....
۱۵۴.....	مناسبات کاری.....
۱۵۵.....	مناسبات زنان با یکدیگر.....
۱۵۶.....	احساسات و عواطف زنانه .....
۱۵۹.....	روابط میان والدین و فرزندان .....
۱۶۲.....	ازدواج مجدد و موقت .....
۱۶۲.....	معیارهای همسرگزینی .....
۱۶۳.....	مناسک و مراسم.....
۱۶۶.....	۲. زمستان ۶۲ (۱۳۶۶)، اسماعیل فصیح.....
۱۶۶.....	معرفی اثر .....
۱۶۶.....	معرفی نویسنده.....
۱۶۶.....	خلاصه رمان .....
۱۶۸.....	جایگاه خانواده در رمان .....
۱۶۸.....	مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر .....
۱۷۱.....	مناسبات زنان با یکدیگر .....
۱۷۲.....	روابط میان والدین و فرزندان .....

۱۷۴.....	مناسبات کاری.....
۱۷۶.....	اچگونگی همسرگزینی.....
۱۷۶.....	مناسک و مراسم.....
۱۷۸.....	۳. زمین سوخته (۱۳۶۱)، احمد محمود
۱۷۸.....	معرفی اثر.....
۱۷۸.....	معرفی نویسنده.....
۱۷۸.....	خلاصه رمان.....
۱۸۰.....	جایگاه خانواده در رمان.....
۱۸۱.....	مناسبات عاطفی میان زن و شوهر.....
۱۸۲.....	مناسبات میان فرزندان.....
۱۸۲.....	ارتباط مادر و فرزند.....
۱۸۳.....	مناسبات زنان با یکدیگر.....
۱۸۴.....	اچگونگی همسرگزینی.....
۱۸۵.....	مناسبات کاری.....
۱۸۶.....	رمان تاریخ‌گرا
۱۸۶.....	تالار آئینه (۱۳۶۹)، امیرحسین چهلتن
۱۸۶.....	معرفی اثر.....
۱۸۶.....	معرفی نویسنده.....
۱۸۶.....	خلاصه رمان.....
۱۸۹.....	جایگاه خانواده در رمان.....
۱۹۱.....	مناسبات احساسی و عاطفی میان زن و شوهر.....
۱۹۲.....	مناسبات کاری.....
۱۹۳.....	روابط میان والدین و فرزندان.....
۱۹۵.....	مناسبات زنان با یکدیگر.....
۱۹۶.....	معیارهای همسرگزینی.....
۱۹۷.....	مناسبات میان فرزندان.....
۱۹۸.....	مناسک و مراسم.....
۱۹۹.....	تحلیل و جمع‌بندی
۲۰۳.....	جدول ۱. تعداد خانواده در رمان‌ها به تفکیک.....
۲۰۴.....	جدول ۲. مناسبات خانوادگی.....
۲۰۴.....	جدول ۲-۱. سیندخت.....

جدول ۲-۲. بادها خبر از تغییر فصل می‌دهند.....	۲۰۵
جدول ۲-۳. جای خالی سلوچ.....	۲۰۶
جدول ۲-۴. باغ بلور.....	۲۰۷
جدول ۲-۵. زمستان ۶۲.....	۲۰۸
جدول ۲-۶. زمین سوخته.....	۲۰۹
جدول ۲-۷. تالار آئینه.....	۲۱۰
نمودار ۱. مناسبات و روابط عاطفی.....	۲۱۱
نمودار ۱-۱. مناسبات و روابط عاطفی میان زن و شوهر.....	۲۱۱
نمودار ۲-۱. مناسبات و روابط عاطفی میان فرزندان.....	۲۱۱
نمودار ۳-۱. مناسبات و روابط عاطفی میان مادر و فرزند.....	۲۱۲
نمودار ۴-۱. مناسبات و روابط عاطفی میان پدر و فرزند.....	۲۱۲
نمودار ۵-۱. مناسبات زنان با یکدیگر.....	۲۱۳
نمودار ۲. مشاغل در خانواده.....	۲۱۳
نمودار ۱-۲. زنان شاغل و خانه دار.....	۲۱۳
نمودار ۲-۲. مشاغل مردان.....	۲۱۴
نمودار ۳. ازدواج.....	۲۱۴
نمودار ۱-۳. ازدواج موقت، ازدواج مجدد، طلاق.....	۲۱۴
نمودار ۲-۳. شیوه ازدواج.....	۲۱۵
نمودار ۳-۳. معیارهای همسرگزینی مردان.....	۲۱۵
نمودار ۴-۳. معیارهای همسرگزینی زنان.....	۲۱۶
نمودار ۴. مناسک و مراسم.....	۲۱۶
پی‌نوشت.....	۲۱۷
منابع.....	۲۱۹

پیشگفتار

ادبیات داستانی به معنای جدید، که در ایران همزمان با انقلاب مشروطه و تحولات سیاسی-اجتماعی شکل گرفت، از همان آغاز دغدغه پرداختن به مسائل اجتماعی را داشت؛ به گونه‌ای که رمان‌های اجتماعی و واقع‌گرا از قدیم‌ترین و شایع‌ترین انواع رمان در ایران بوده است. این نوع رمان با تصویرسازی خلاقانه مناسبات و روابط انسانی و اجتماعی به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، عرصه کشف هویت و بازخوانی مسائل فرهنگی و اجتماعی گشت.

دهه شصت را در ایران دهه ورود به رمان می‌دانند. در این دهه رمان اجتماعی و واقع-گرا، نقش پررنگ و ویژه‌ای در بازنمایی مناسبات اجتماعی دارد. خانواده نیز اولین نهاد اجتماعی است که روابط و مناسبات میان اعضای آن، معمولاً درونمایه تصویرسازی و خلق هنری در فضای داستان قرار می‌گیرد.

موضوع این پژوهش، شناخت و بررسی ساختار و مناسبات درون نهاد خانواده، در ادبیات داستانی واقع‌گرای دهه شصت (۱۳۶۰ - ۱۳۶۹) است. این پژوهش، بخش اول از طرح سه ساله «سیمای خانواده در رمان اجتماعی سه دهه پس از انقلاب اسلامی» است که در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی انجام می‌شود.

پیوند و تعامل دوسویه میان ادبیات داستانی و اجتماع، ضرورت و لزوم بررسی چگونگی بازآفرینی این مناسبات را در ادبیات داستانی امروز ایران آشکار می‌سازد، چون نهادهای اجتماعی که در متن ادبی بازتولید می‌شوند، علاوه بر آنکه تأثیرپذیری فردی هنرمند را از جامعه خود نشان می‌دهند، از بافتارهای فرهنگی و اجتماعی زمانه خود، مایه می‌گیرند و بر پایه آگاهی جمعی دوره خود نگاشته می‌شوند. جامعه ایران که در دوره گذار تاریخی-اجتماعی قرار دارد، دگرگونی‌های اجتماعی و فرهنگی بسیاری را تجربه می‌کند که بر ساخت، وظایف و فرهنگ خانواده ایرانی تأثیر گذاشته است؛ به گونه‌ای که خانواده‌های مدرن ایرانی با تغییرات فرهنگی جدیدی مواجه شده‌اند و مفاهیم تازه‌ای را تجربه می‌کنند. رمان فارسی نیز از این تحولات اجتماعی، به ویژه در چند دهه اخیر متأثر بوده است. با بررسی و تحلیل گفتمان ادبی این دهه در ارتباط با نهاد خانواده، می‌توان به اهداف زیر دست یافت:

- بررسی جایگاه خانواده در ادبیات داستانی پس از انقلاب و شناخت آسیب‌ها و مشکلات این نهاد اجتماعی از خلال ادبیات داستانی.
- شناخت مناسبات و روابط میان زن و شوهر و بررسی میزان و چگونگی تغییر در مفاهیم سنتی خانوادگی در ادبیات پس از انقلاب اسلامی.
- بررسی روابط و مناسبات میان-نسلی در ادبیات داستانی معاصر.
- بررسی مفاهیم جدید در خانواده مدرن از خلال ادبیات داستانی.
- با اتمام مراحل بعدی و کامل شدن طرح، انتظار می‌رود که نقد و تحلیلی از بازنمایی مناسبات خانوادگی در ادبیات داستانی پس از انقلاب صورت گیرد و ظرفیت‌های کاربردی ادبیات در بازآفرینی مناسبات اجتماعی، تحقق یابد.
- از مدیر محترم پژوهشکده ادبیات، استاد محترم جناب آقای دکتر رادفر سپاسگزارم که در اجرای این طرح از مدیریت و همکاری ایشان در زمینه‌های علمی و اجرایی بهره بردم. همچنین از استاد گرامی، جناب آقای دکتر پورنامداریان که در نگارش طرح‌نامه از نظریات

ایشان استفاده کردم. نیز از مشاور محترم طرح، جناب آقای دکتر کرمی که با مطالعه طرح‌نامه نکاتی را یادآور شدند که در طرح لحاظ شد. از معاونت محترم پژوهشی، جناب آقای دکتر یوسفی‌فر و جناب آقای دکتر معین‌زاده سپاسگزارم که مساعدت و همکاری لازم را با اینجانب داشته‌اند.

از همکاران محترم و دوستان عزیزم سرکار خانم دکتر پارساپور و سرکار خانم دکتر شریف‌نسب که در تدوین نمودارها به من یاری دادند و سرکار خانم نیره سلیمی که در فیش‌برداری رمان‌ها با من همکاری کردند، تشکر می‌کنم. از همکاران محترم انتشاراتی پژوهشگاه، خصوصاً سرکار خانم نعمتی که با حوصله و دقت، ویراستاری و صفحه‌بندی متن را انجام دادند و جناب آقای زعفرانچی سپاسگزارم.

بی‌تردید کاستی‌های این پژوهش، از بضاعت ناچیز اینجانب است و از آنجا که این کار در فرصتی محدود فراهم آمد، امید است در دو مرحله باقی‌مانده آن، کاستی‌ها با استفاده از نظریات و رهنمودهای ارزشمند صاحب‌نظران اصلاح و تکمیل گردد.

مریم عاملی رضایی

پژوهشکده ادبیات

۱۳۹۲

مقدمه

رمان اجتماعی، یکی از انواع مورد توجه و مطرح رمان‌نویسی در تاریخ رمان فارسی است و به رمانی اطلاق می‌شود که توجه اصلی نویسنده در آن، معطوف به مسائل اجتماعی و تأثیر آن بر شخصیت‌های داستان باشد. در این نوع رمان، نویسنده سعی دارد به بیان دردها و کاستی‌های اجتماعی بپردازد و اثرگذاری اوضاع اجتماعی-اقتصادی را بر شخصیت‌ها و رویدادهای داستان به تصویر کشد. رمان اجتماعی پس از رمان تاریخی، از سال ۱۳۰۰ شمسی در ایران، مورد توجه قرار گرفت و در سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ با توجه خاص به وضعیت طبقات ضعیف و متوسط اجتماع (از جمله زنان و کارمندان)، با دیدگاهی انتقادی به توصیف و واکاوی مسائل اجتماعی پرداخت. نمونه‌های اولیه این نوع رمان، گرچه از نظر هنری در حد بالایی نیست، از نظر توصیف روابط و مناسبات اجتماعی دوره خود، از دیدگاه جامعه‌شناسی ادبیات، ارزشمند و بیانگر تحولی تازه است. پس از سال ۱۳۲۰، رمان اجتماعی ارتباط عمیق‌تر و هنری‌تری با اجتماع برقرار کرد. آثار بزرگ علوی، صادق چوبک، علی‌محمد افغانی، جلال آل‌احمد و محمود دولت‌آبادی نمونه‌ای از رمان‌های اجتماعی دهه بیست تا پنجاه شمسی است.

با پیروزی انقلاب اسلامی، فصلی تازه در داستان‌نویسی فارسی گشوده شد و عرصه ادبیات، عرصه جست‌وجو، کشف هویت و بازخوانی مسائل اجتماعی و فرهنگی گشت. در بستر تحولات جدید اجتماعی، اغلب رمان‌ها زمینه‌ای اجتماعی یافتند و کمتر داستانی پس از انقلاب نگاشته شده که شخصیت یا پیرنگ آن ارتباطی با مسائل اجتماعی نداشته یا

دارای درون مایهٔ اجتماعی نباشد. منتقدان، این دوران را به دلیل پیدایی رمان‌هایی که تقریباً تمامی جنبه‌های زندگی اجتماعی مردم را می‌نمایاند، در تاریخ رمان‌نویسی فارسی کم‌نظیر دانسته‌اند. برخی از این داستان‌ها به مناسبات کلان اجتماعی و سیاسی پرداخته و بحران‌های اجتماعی را زمینهٔ کار خود قرار داده‌اند و برخی دیگر مناسبات و روابط میان-فردی را در خانواده، مورد نظر قرار داده‌اند.

یکی از مهمترین نهادهای اجتماعی که از دیرباز در جامعهٔ ایران اهمیت ویژه‌ای داشته، نهاد خانواده است. در میان تمامی نهادها و سازمان‌های اجتماعی، خانواده اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد. هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند ادعای سلامت کند، مگر آنکه از خانواده‌هایی سالم تشکیل شده باشد و هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی نیست که فارغ از تأثیر خانواده پدید آمده باشد. از طرف دیگر، خانواده نهادی فراگیر و جهانی است و بالطبع دگرگونی‌های ادوار مختلف تاریخی نیز بر آن تأثیر گذاشته است.

این نهاد کهن در عمر طولانی خود، به ویژه در دوران معاصر دستخوش چنان تغییراتی شده که مشکل می‌توان تعریفی جامع از آن به دست داد، در عین حال گرچه خانواده در دوران مدرن بسیاری از کارکردهای سنتی خود را از دست داده است، هنوز نخستین پایگاهی است که پیوندهای عاطفی در آن شکل می‌گیرد و فرایند جامعه‌پذیری کودک از آنجا آغاز می‌شود.

از آنجا که ادبیات، بیان خلاقانهٔ مناسبات و روابط انسانی است و خانواده نیز اولین نهاد اجتماعی است که مناسبات شکل گرفته در آن، هستهٔ اولیهٔ مناسبات و تعامل میان افراد را تشکیل می‌دهد، الگوها، روابط و مناسبات میان اعضای خانواده می‌تواند دستمایهٔ تصویرسازی و خلق هنری در فضای داستان‌های واقع‌گرا قرار گیرد.

ادبیات داستانی واقع‌گرا در ایران به دلیل اهمیت و کارکرد خاص خود، همواره در تعامل با نهادهای اجتماعی بوده است و نویسندگان، عموماً بیان واقعیت‌های اجتماعی را برای خود نوعی رسالت می‌دانسته‌اند. مفهوم خانواده در اکثر رمان‌های ایرانی نقش کلیدی دارد و همواره

نقش اصلی داستان در درون خانواده معرفی می‌شود. از سویی پرداختن به نقش‌هایی که افراد در خانواده به خود می‌گیرند، حاکی از واقعیت‌های موجود جامعه است. از میان تمام نهادهای اجتماعی، نهاد خانواده تقابل و تعامل ویژه‌ای با ادبیات داستانی دارد؛ چراکه اولاً نویسندگان در خلق و آفرینش اثر هنری خود، ناخود آگاه متأثر از وقایع دوران کودکی‌شان هستند و به بازتولید این مناسبات از خلال وقایع داستانی می‌پردازند، ثانیاً در دوران بزرگسالی نیز عشق و روابط زناشویی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین چالش‌های زندگی فردی و اجتماعی هر شخص است و در بسیاری موارد نیز این موضوع، درونمایهٔ رمان‌های اجتماعی موفق بوده است.

نویسندهٔ واقع‌گرا گاه در قالب روابط محدود خانوادگی، سیمای نامحدود اجتماع را به تصویر می‌کشد و از خانواده به عنوان نمونه‌ای برای طرح مسائل اجتماعی استفاده می‌کند. او با پرداختن به جزئیات روابط افراد نزدیک به هم، می‌تواند الگویی از مناسبات کلان اجتماعی را بازتاب دهد. تضادها و چالش‌های زندگی اجتماعی در قالب زندگی خانوادگی بازتولید می‌شود و نویسنده با ایجاد یک همبستگی درونی با در نظر گرفتن تمام پیچیدگی‌های روابط انسانی که در قالب یک خانواده بازگو می‌شود، نمایشگر کل واحدی است که بر بنیادی یکسان بنا شده است.

با توجه به اهمیت جایگاه خانواده، این پژوهش بر آن است تا میان متون ادبی و این نهاد اجتماعی پیوندی برقرار سازد و چگونگی بازآفرینی این نهاد اجتماعی را از خلال متن ادبی و به ویژه رمان، توصیف و تحلیل کند. به این منظور، در فصل اول پیشینه‌ای از جایگاه خانواده در ادبیات کلاسیک فارسی در قالب متون تعلیمی و حکایات عامیانه آورده شده است. فصل دوم جایگاه خانوادهٔ مدرن و ارتباط آن را با رمان که یک نوع ادبی مدرن است، بررسی می‌کند. شکل‌گیری رمان اجتماعی در ایران و تاریخچهٔ مختصر آن به همراه سیمای خانواده در این نوع رمان، در این بخش به اختصار بررسی شده است.

فصل سوم دربرگیرندهٔ روش پژوهش، تقسیم‌بندی رمان اجتماعی دههٔ شصت و بررسی نمونه‌هایی منتخب از رمان این دهه به منظور بررسی مناسبات خانوادگی در آنها است. انتخاب این نمونه‌ها با بررسی جوانب مختلف صورت گرفته است. چنان‌که ذکر شد،

به دلیل شرایط خاص اجتماعی و سیاسی پس از انقلاب اسلامی، رمان اجتماعی در این دوره بسیار مورد توجه است و غالب رمان‌های پس از انقلاب، مضمونی اجتماعی دارند. از میان حدود چهل رمان اجتماعی دهه شصت، برای انتخاب و بررسی چند رمان شاخص، معیارهای زیر مورد نظر قرار گرفت:

- رمان از رمان‌های موفق و مطرح دوره خود باشد و ارزش ادبی و هنری قابل قبولی داشته، نویسنده آن نیز صاحب سبک و تأثیرگذار باشد.
- با در نظر گرفتن شاخه‌های رمان اجتماعی این دهه، انتخاب به گونه‌ای صورت گرفت که از هر شاخه، یک یا چند رمان مطرح حضور داشته باشد.
- مضمون رمان به نوعی در ارتباط با مضامین خانوادگی باشد و موضوع خانواده یا در محوریت رمان یا به شکل مضمونی فرعی ولی با اهمیت در رمان بازتاب یافته باشد.
- بر این اساس، هفت رمان انتخاب شده که هر یک می‌تواند نماینده بخشی از جریان رمان‌نویسی این دهه باشد؛ این رمان‌ها در فصل سوم به تفصیل معرفی شده است.
- مناسبات خانوادگی با در نظر گرفتن مضامین اصلی این حیطه، شامل مناسبات و روابط عاطفی میان زن و مرد، مناسبات و روابط میان نسلی (والدین و فرزندان)، معیارهای همسرگزینی، مناسبات کاری و تقسیم وظایف در خانواده، روابط پیش از ازدواج، ناسازگاری‌ها و مشکلات خانوادگی از قبیل طلاق یا ازدواج مجدد و در برخی موارد، تأثیر مسائل اجتماعی و سیاسی بر نهاد خانواده بررسی شده است.
- در ادامه، نتیجه‌گیری و نمودارهای حاصل از یافته‌های پژوهش عرضه شده است.